

ครั้งที่ 9 เทศกาล ประเพณี-พิธีกรรมในสังคมไทย

เทศกาล / ประเพณี

เทศกาล – Festival

งานเฉลิมฉลอง กิจกรรม เหตุการณ์จัดขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่นที่มุ่งความสนใจและเฉลิมฉลองเอกลักษณ์บางอย่างของชุมชนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เกี่ยวข้องกับประเพณี ความเชื่อ ศาสนา เทศกาลมักจัดขึ้นปีละครั้ง

เทศกาล มีรากศัพท์มาจาก บาลีสันสกฤต คือ **เทศะ** (สันสกฤต แปลว่า ประเทศ สถานที่ ท้องถิ่น การแสดงออก) + **กาละ** (บาลี แปลว่า ช่วงเวลาที่กำหนด คราว สมัย)

หมายถึง ช่วงเวลาที่ประเทศใดประเทศหนึ่งหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งกำหนดให้มีกิจกรรม ประเพณีบุญหรืองานรื่นเริงอย่างหนึ่งอย่างใดในท้องถิ่นนั้นๆ

ประเพณี – Tradition

คือวิถีชีวิต (**way of life**) วิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม

ตามพจนานุกรม หมายถึง ขนบธรรมเนียมแบบแผน ความประเพณีที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผนและได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อไปได้ประเพณีปฏิบัติ

หรืออาจหมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติกันมา

ประเพณีไทย คือ ความประเพณีที่สืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ใน
หมู่คณะ เป็นนิสัยสังคม ซึ่ง เกิดขึ้นจากการที่ต้องเอาอย่างบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตน
หากจะกล่าวถึงประเพณีไทยก็หมายถึง **นิสัยสังคม ของคนไทยซึ่งได้รับมรดกตกทอด
มาแต่ดั้งเดิม** และมองเห็นได้ในทุกภาคของไทย ประเพณี เป็นเรื่องของความประเพณี
ของกลุ่มชน ยึดถือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมานาน ถ้าใครประพฤตินอก แบบ ถือเป็นการ
ผิดประเพณี เป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติอีกอย่างหนึ่ง โดยเนื้อหาสาระ
แล้ว **ประเพณี กับวัฒนธรรมเป็นสิ่งทีกลุ่มชนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้น** แต่ประเพณีเป็น
วัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขที่ค่อนข้าง ชัดเจน กล่าวคือเป็นสิ่งทีสังคมสร้างขึ้นเป็นมรดก คน
รุ่นหลังจะต้องรับไว้ และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนใน
สังคมอื่น ๆ ด้วย

แบ่งตามลักษณะของความเข้มงวดในการที่จะต้องปฏิบัติตาม เป็น 3 แบบด้วยกัน คือ

จารีตประเพณี หรือ กฎศีลธรรม (Mores) หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือ และปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ผู้ใดฝ่าฝืนถือเป็นผิดเป็นชั่ว ต้องถูกตำหนิหรือ ได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น จารีตประเพณีเกี่ยวข้องกับศีลธรรมของคนส่วนรวมในสังคมไทย เช่น การแสดงความ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ , ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณ ลูกอกตัญญู เป็นต้น

จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรมของแต่ละแห่งย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยม (**Value**) ที่ยึดถือต่างกัน ดังนั้น ถ้าบุคคลใดนำจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่นว่าดีหรือเลวกว่าตนก็เป็นการเปรียบเทียบที่ไม่ถูกต้อง เพราะสภาพหรือสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ย่อมต่างกันไป เช่น เราเคารพผู้ที่อาวุโสกว่า แต่ชาวอเมริกันรักความเท่าเทียมกัน

ชนบประเพณี (Institution)

บางครั้งเรียกว่าระเบียบประเพณี

หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดไว้ชัดเจนแล้ว แล้วปฏิบัติสืบกันมา ควรจะประพฤติปฏิบัติเป็นขั้นตอนอย่างไร เช่น ประเพณีแต่งงานต้องเริ่มตั้งแต่การ หมั้น การแต่ง ซึ่งแต่ละขั้นตอนจะมีพิธีมากมายสำหรับคู่บ่าวสาวต้องปฏิบัติตาม หรือพิธีศพ ซึ่งจะต้องเริ่ม ตั้งแต่มีการรดน้ำศพ แต่งตัวศพ สวดศพ เผาศพ เป็นลำดับ

ธรรมเนียมประเพณี (Convention)

หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมเนียม ประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบ หรือความผิดถูกเหมือนจารีต เป็นแนวทางที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชิน และไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึก เป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่างแพร่หลาย เป็นเรื่องที่คุณคนควรทำ หากมีการฝ่าฝืนหรือทำผิด ก็ไม่ถือเป็นเรื่องผิด ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ แต่อาจถูกตำหนิ ว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา เป็นผู้เสียมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

ตรุษจีน - เทศกาลฤดูใบไม้ผลิ

ตามปฏิทินจีนถือว่าเริ่มต้นด้วยวันลี่ชุน ซึ่งเป็นวันแรกในทางสุริยคติของปีปฏิทินจีน และถือเป็นวันสิ้นสุดฤดูหนาว เริ่มต้นด้วยวันที่ 1 เดือน 1 สิ้นสุดวันที่ 15 ด้วยเทศกาลโคมไฟ “วันขึ้นปีใหม่จันทรคติ”

คืนก่อนตรุษจีนเป็นวันซึ่งครอบครัวชาวจีนจะมารวมญาติเพื่อรับประทานอาหารเย็นเป็นประจำทุกปี

ธรรมเนียมและประเพณีท้องถิ่นเกี่ยวกับการเฉลิมฉลองตรุษจีนนั้นหลากหลายมาก ประชาชนจะเทเงินของตนเพื่อซื้อของขวัญ ของประดับตกแต่ง วัสดุ อาหารและเครื่องนุ่งห่ม นอกจากนี้ยังมีประเพณีว่า ครอบครัวจะทำความสะอาดบ้านอย่างละเอียดลออ เพื่อปัดกวาดโชคร้ายด้วยหวังว่าจะเปิดทางให้โชคดีเข้ามา มีการประดับหน้าต่างและประตูด้วยกระดาษตัดสีแดงและคู่กับธิม "โชคดี", "ความสุข", "ความมั่งคั่ง" และ "ชีวิตยืนยาว" ที่ได้รับความนิยม ในคืนก่อนตรุษจีน อาหารค่ำเป็นการกินเลี้ยงกับครอบครัว อาหารนั้นจะมีเช่น หมู เป็ด ไก่และอาหารอย่างดี (**delicacies**) รสหวาน ครอบครัวจะปิดท้ายค่ำคืนด้วยประทัด เช้าวันรุ่งขึ้น เด็กจะทักทายบิดามารดาของตนโดยอวยพรพวกท่านให้มีสุขภาพดีและสวัสดิ์ปีใหม่ และได้รับเงินอั่งเปา ประเพณีตรุษจีนนั้นเพื่อการสมานฉันท์ ลืมความบาดหมางและปรารถนาสันติและความสุขแก่ทุกคนอย่างจริงใจ

เทศกาลตรุษจีน

'ตรุษจีน 2565' ต้องรู้ ! วันจ่าย-วันไหว้-วันเที่ยว

วันจ่าย : 30 มกราคม 2565

วันที่จะต้องซื้ออาหาร ผลไม้ และเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ พร้อมทำความสะอาดบ้าน ตกแต่งบ้านเรือนด้วยคำอวยพรปีใหม่

วันไหว้ : 31 มกราคม 2565

วันสิ้นปีตามปฏิทินจีน และเป็นวันไหว้รับ 'ไฉ่ซิงเอี้ย' (เทพแห่งโชคลาภ) ตั้งโต๊ะไหว้เทพเจ้าด้วยอาหาร ผลไม้ เครื่องเซ่นไหว้ และไหว้บรรพบุรุษ

วันเที่ยว : 1 กุมภาพันธ์ 2565

วันตรุษจีนหรือวันปีใหม่จีน ผู้คนจะเดินทางไปเที่ยวพร้อมครอบครัว หรือไปพบปะผู้ใหญ่ที่เคารพ ถือเป็นวันแห่งสิริมงคล

ที่มา : โหราศาสตร์น้ำเอี้ยง ปีเสือ 2565

กรุงเทพฯธุรกิจ

5 ศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ตามเชอสายจีนดั้งเดิม

- 1.ศาลเจ้าเล่าปุ่นเก้ากง — แต่จิว ไหว้เจ้าพ่อเสือ เทพเจ้าประจำทิศเหนือ อยู่ถนนทรงวาด
- 2.ศาลเจ้ากว๋องสิ่ว — กวางตุ้ง ถนนเจริญกรุง แห่งเดียวของจีนกวางตุ้งในกรุงเทพ สร้างปี พ.ศ.2423 (สมัยรัชกาลที่ 5) ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
- 3.ศาลเจ้าเกียนอันเกง — ฮกเกี้ยน นิยมบูชาเจ้าแม่หม่าโจ้ว เพื่อขอให้เรื่องที่ตนปรารถนาประสบผลสัมฤทธิ์ อยู่ใกล้วัดกัลยาณมิตร กะดีจีน
- 4.ศาลเจ้าซำโนเก็ง — จีนแคะ อยู่คลองสาน มีอายุกว่า 172 ปี นิยมขอพรด้านค้าขายเจริญรุ่งเรือง เสริมบารมี ชีวิตเจริญก้าวหน้า
- 5.ศาลเจ้าเจียวเองเบี้ยว — จีนไหหลำ ใกล้สถานีตากสิน สร้างราว พ.ศ.2414 นิยมมากราบไหว้ขอพรให้เดินทางปลอดภัยค้าขายเจริญรุ่งเรือง

แนะนำหนังสือ “บันทึกเจริญไชย คนจีนสยาม” โดยศรีศักร วัลทิ โภคม

หนังสือเล่มนี้บอกเล่าชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชนสองฝั่งถนนเจริญกรุง สำเพ็ง เยาวราช ราชวงศ์ ไปจนถึงตลาดน้อย และสิ่งที่แสดงถึงความสำคัญของคนในชุมชนแห่งนี้ คือ การที่ถูกล้อมรอบด้วยศาลเจ้าที่สำคัญถึง 5 แห่ง คือ วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่), ศาลเจ้ากวางตุ้ง, ศาลเจ้าหลิตีเบี้ยว, ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะ และศาลเจ้าไต้ฮงกง ที่มีผู้คนนิยมมาไหว้และใช้ประกอบพิธีทางศาสนา

ศาลเจ้าสามต๋องอ๋อง

อำเภอเกาะลันตา จังหวัด
กระบี่

พิธีกรรม-Ritual

พิธี (คำนาม แปลว่า งานที่จัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อ ตามขนบธรรมเนียม ความขลัง ความเป็นสิริมงคล)+
กรรม

ตามพจนานุกรม : พิธีกรรมหมายถึงการบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนที่ปฏิบัติในทางศาสนา

หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นตอน มีระเบียบแบบแผน มีระเบียบวิธีชัดเจน ใช้เป็น
กระบวนการ หนทางสื่อสารไปสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่ตนเชื่อถือ เพื่อเอาใจสิ่งนั้น บรรเทาความกลัว สมอง
ความเชื่อ และเพื่อให้เกิดความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนา สบายใจ มีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตอย่างมี
ความหวัง

อีแวน พริทชาร์ท

กล่าวถึง ความเชื่อที่สามารถโยงใยไปถึงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นว่า

“มนุษย์สัมพันธ์กับธรรมชาติและปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น มีผลกระทบต่อชีวิตที่มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบหรืออธิบายได้ เป็นเหตุให้มนุษย์เกรงกลัวและเคารพธรรมชาติเมื่อต้องการความปลอดภัยในชีวิต

จึงเกิดการอ่อนวอน ร้องขอ และการเซ่นสังเวยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่มนุษย์ในชุมชนนั้น ๆ

จะคิดค้น เมื่อประสบผลก็กลายเป็นความเชื่อ เป็นพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา”

Ritual / Rite มีความหมายในเชิงพิธีการหรือกิจกรรมเฉพาะกิจ แบ่งได้ 4 ประเภท

1

festival

พิธีกรรมตาม
เทศกาล

2

rite of passage

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับ
วงจรชีวิต

3

พิธีกรรมที่
เกี่ยวกับการทำ
มหากิน

4

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน
หรือท้องถิ่น

ประเภทของพิธีกรรม

๑. พิธีกรรมตามเทศกาล รอบปีหนึ่งๆจะมีเทศกาลหรือวาระสำคัญมากมาย เช่น ในราชสำนักก็จะมีพระราชพิธีสิบสองเดือน หรือทางภาคอีสานก็จะมี ฮีตสิบสองเดือน เป็นต้น พิธีกรรมตามเทศกาลจึงมักเป็นพิธีกรรมชุมชนหรืออาจเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินก็ได้ สิ่งสำคัญเราสามารถกำหนดเวลาของงานได้และเสมือนหนึ่งเป็นการวางแผนการดำเนินชีวิตในแต่ละปีด้วย

ปัจจุบันเทศกาลถูกประยุกต์เพื่อการท่องเที่ยว ตัดความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ ออก

รอมฎอน / กินเจ / คีลแปด

พิธีกรรมตามเทศกาลในสังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและในแต่ละปีจะมีการถือศีลเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง เช่น ในกลุ่มพี่น้องชาวมุสลิมจะมี**พิธีถือศีลอด (รอมฎอน)** งดบริโภคอาหารน้ำ ก่อนตะวันตกดินไปจนถึงตะวันขึ้นของอีกวันหนึ่งในขณะที่พี่น้องชาวไทยเชื้อสายจีนจะมี**เทศกาลกินเจ** งดการบริโภคเนื้อสัตว์เป็นเวลาสิบวัน ส่วนพี่น้องชาวยุโรปนั้นมี**เทศกาลเข้าพรรษา**ที่พุทธศาสนิกชนจะถืออุโบสถศีล (คีลแปด) ซึ่งมีข้อห้ามในการบริโภคอาหารยามวิกาล งดบริโภคเครื่องดองของเมา) สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกุศโลบายให้ระบบย่อยอาหารในร่างกายได้มีโอกาสพักผ่อนบ้าง

เทศกาลสงกรานต์

มีกิจกรรมและพิธีกรรม เช่น พิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ พิธีทำบุญตักบาตร

เทศกาลลอยกระทง

มีพิธีกรรมขอขมาพระแม่คงคา

คำอธิษฐานขอพร
วันลอยกระทง
และคำบูชาขอขมาต่อพระแม่คงคา

ประเภทของพิธีกรรม

๒. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต ในช่วงชีวิตของคนเราตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งตาย ย่อมจะต้องผ่านเหตุการณ์ที่ถือว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของชีวิตหลายช่วงด้วยกัน ดังนั้นจึงต้องมีพิธีกรรมในแต่ละช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อหรือช่วงเปลี่ยนผ่านนี้เพื่อเสริมความมั่นใจ กล่าวคือ เมื่อแรกเกิดก็ต้องมีพิธีทำขวัญเด็กเพื่อให้เด็กที่เกิดมามีชีวิตรอดไม่ตายเสียใน ๓ วัน ๗ วัน เมื่อโตขึ้นอย่างสู่วัยรุ่นก็มีพิธีโกนจุก เพื่อแสดงว่าเด็กนั้นกำลังก้าวสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ชายไทยเมื่ออายุ ๒๐-๒๑ ปียังต้องเข้าพิธีบวชเรียน จากนั้นถึงระยะการสร้างครอบครัว เมื่อเจ็บไข้หรือประสบเคราะห์กรรมต้องมีพิธีเรียกขวัญหรือสะเดาะเคราะห์ เช่น ภาคกลางมีพิธีสวดไพชฌมรงค์ต่ออายุ ส่วนทางภาคเหนือมีพิธีสืบชะตา พิธีกรรมในวงจรชีวิตจะช่วยเสริมความเข้มแข็งสามัคคีในหมู่เครือญาติได้ดี

ประเภทของพิธีกรรม

๓. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ในชนบทไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม การทำมาหากินอันเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ชาวไร่ชาวนาต้องพึ่งพาผลผลิตจากธรรมชาติ ปραกฏการณ์ทางธรรมชาติจึงเป็นวิถีชีวิตสำคัญของพวกเขา ดังนั้น จึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อเอาอกเอาใจหรืออ่อนนวยสงเหินธรรมชาติเพื่อลดบันดาลให้น้ำเพียงพอแก่การเพาะปลูก และให้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาและการทำขวัญข้าวในช่วงเวลาต่างๆของการทำนา

นอกจากนี้ในภาคเหนือมีภูเขามากมาย จึงมีความจำเป็นต้องควบคุมน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกไม่ให้มีมากหรือน้อยจนเกินไป จึงเรียกว่าระบบเมืองฝาย เขาจึงต้องทำพิธีเลี้ยงผีฝาย หรือในภาคอีสานเมื่อมีความแห้งแล้งเกิดขึ้นในฤดูทำนาก็ต้องมีพิธีจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถน

แห่นางแมวขอฝน

ประเภทของพิธีกรรม

๔. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับท้องถิ่นหรือกลุ่มชน พิธีกรรมนี้มักจะเกี่ยวข้องกับเทวดา หรือ ผีที่ปกปักรักษาและคุ้มครองหมู่บ้านเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน จะต้องมีส่วนร่วมเพื่อสวัสดิภาพ ความมั่นคง ความเจริญของหมู่บ้าน เช่น การ เลี้ยงผีเจ้าเมืองของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน การทำพิธีไหว้เสาอินทขิล ของชาวเชียงใหม่ พิธีเลี้ยงศาลผีปู่ตาของชาวอีสาน พิธีไหว้พระจันทร์ของชาวจีน หรืองานทำบุญเดือนสิบสองของชาวกบฏใต้ หรือพิธีส่งเรือสะเดาะเคราะห์ของชาว บางพลี สมุทรปราการ

จะเห็นว่าพิธีกรรมทั้ง ๔ ประเภทนี้อาจมีความคาบเกี่ยวกันก็ได้ เช่น ประเพณีวิ่งควาย เป็นทั้งประเพณีตามเทศกาล (เข้าพรรษา) และเป็นทั้งประเพณีในชุมชน (ชลบุรี) หรือประเพณีบวชลูกแก้วหรือปอยสาบลอง ก็เป็นทั้งประเพณีในวงจรชีวิต และประเพณีท้องถิ่นของชาวไทใหญ่ จ.แม่ฮ่องสอนด้วย หรือประเพณีงานแซยิดของชาวจีนที่เป็นการแสดงความยินดีในวาระที่ผู้ใหญ่มีอายุครบปีนักษัตร เช่น ๖๐ ปี ๗๒ ปี ก็มีความคาบเกี่ยวระหว่างประเพณีในวงจรชีวิตกับประเพณีของกลุ่มชาวจีน

สำหรับพิธีกรรมหรือกิจกรรมในรอบปีนั้น มีข้อน่าสังเกตว่าระยะหลังยังมีการกำหนดวันสำคัญต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเน้นย้ำถึงความสามัคคีและความจงรักภักดีต่อชาติ พระมหากษัตริย์ เช่น วันฉัตรมงคล วันจักรี เป็นต้นและยังมีวันที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ความสำคัญแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สร้างคุณงามความดี เช่น วันรพี (จากพระนาม พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าระพีพัฒนศักดิ์ — พระบิดาแห่งกฎหมายไทย) หรือวันมหิดล (จากพระนามสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงมหิดล) พระบรมราชชนก พระบิดาแห่งการแพทย์ไทย , วันทหารผ่านศึก

ความสำคัญของประเพณี-พิธีกรรม

ประเพณี-พิธีกรรม หรือกิจกรรมตามวันสำคัญต่างๆเหล่านี้ มีบทบาทในการทำให้สมาชิกมีความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญ ทำทาน กินเลี้ยง และรื่นเริงสนุกสนานร่วมกัน กลุ่มสาวก็มีโอกาสพบปะกัน อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีการรวมญาติรวมมิตรที่อาศัยอยู่ห่างไกลได้มาร่วมสังสรรค์กัน ทั้งหมดนี้คือพิธีกรรมที่จะทำให้ทุกคนรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคม หรือประเทศชาติในที่สุดและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ระบบความเชื่อ : ความเห็นเชิงลบและเชิงบวก

ระบบความเชื่อประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ ตำนาน สัญลักษณ์ และพิธีกรรม

ตำนานหรือ (myth) คือเรื่องเล่าอันแสดงที่มาหรือต้นเค้าว่าทำไมจึงเกิดสัญลักษณ์นั้นหรือพิธีกรรมนั้นๆหรือความเชื่อเช่นนั้น เช่น ประเพณีกรวดน้ำหลังทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ มีที่มาแต่ครั้งพุทธกาลว่าเมื่อพระโพธิสัตว์โกศลจะบรรลุพระโพธิญาณ ได้มีกองทัพพญามาร (เปรียบได้กับกิเลส) ยกมาขัดขวางมิให้ทรงตรัสรู้ เหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนนี้ทำให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมต่างๆมากมาย เช่น พระพุทธรูปปางมารวิชัยในท่านั่งขัดสมาธิ ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนมารผจญซึ่งจิตรกรมักเขียนไว้ที่ผนังตรงข้ามพระประธาน นอกจากนี้ก็เกิดประเพณีกรวดน้ำหลังทำบุญทุกครั้ง จากความเชื่อว่า เมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบุญบารมีครั้งใดก็จะหลั่งน้ำไปสะสมไว้ที่แม่พระธรณีทุกครั้งและทำให้เกิดประติมากรรมรูปแม่พระธรณีบีบมวยผม อันที่จริงการกรวดน้ำก็เท่ากับการตั้งสมาธิจิต ตั้งความปรารถนาดีต่อญาติผู้ล่วงลับ ต่อเจ้ากรรมนายเวร ซึ่งก็คือสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกให้ได้รับผลกุศลของเรา

ระบบความเชื่อ : ความเห็นเชิงลบ

การตกเป็นทาสประเพณีหรือการปฏิบัติตามประเพณีโดยไม่รู้ความหมายที่แท้จริง โดยการอ้างว่าทำตามกันมา เช่น การไม่แต่งงานไว้ทุกข์ในงานศพแล้วโดนตำหนิ โดยใส่ชุดสีทึมๆ เช่น เทาอ่อนหรือน้ำเงินไม่ได้ ซึ่งจารีตการแต่งงานหรือสีดำเป็นสัญลักษณ์ หากสืบค้นที่มาจริงๆแล้ว เพิ่งจะนิยมในสังคมไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นจารีตที่เรารับมาจากฝรั่งเศสตะวันตก และหากพิจารณาถึงประเพณีไว้ทุกข์ให้ผู้ตาย สังคมไทยได้แบบอย่างมาจากคติจีน แต่ชุดไว้ทุกข์ของคนจีนคือชุดขาวหรือชุดกระสอบหรือผ้าด้ายดิบ ดังนั้นประเพณีไว้ทุกข์จึงไม่ใช่ประเพณีดั้งเดิมของชาวไทย จนเมื่อเราเริ่มรับมาปฏิบัติในสังคมราชสำนักสมัยรัชกาลที่ ๕ และแพร่หลายในสังคมเมืองหลวงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามประกาศรัฐนิยม จนแพร่หลายไปในสังคมชนบทมาถึงทุกวันนี้

ระบบความเชื่อ : ความเห็นเชิงลบ

ในสังคมไทยเรามักได้ยินคำกล่าวเช่นนี้เสมอคือ ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ นั่นคือ เมื่อจัดงานประเพณี – พิธีกรรมที่ไร้มักจะสิ้นเปลืองเงินทองมากมาย ส่วนใหญ่หมดไปกับการจัดเลี้ยงแขกเป็นการรักษาศักดิ์ศรีฐานะของเจ้าภาพ แม้จะกุ่มนี้ยืมสินก็ตาม ตัวอย่างที่กล่าวมานี้เป็นการใช้วัฒนธรรมความเชื่อไปในทางลบ

วัฒนธรรมความเชื่อในเชิงบวก

๑. วัฒนธรรม — พิธีกรรมเป็นกลไกสร้างความเข้มแข็ง การมีความคิด ความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อมหมาหมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความกลมเกลียวที่จะทำกิจกรรมต่างๆไปด้วยกัน ซึ่งส่งผลถึงความเป็นปึกแผ่น ความเข้มแข็งของคนในสังคม

ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นบทสนทนาเกี่ยวกับความเชื่อผีของปราชญ์ที่นำมากล่าวอ้างดังนี้

“เดี๋ยวนี้บ้านเมืองเรามีแต่ข้าราชการและนักการเมืองที่เอาแต่ทุจริตโกงกินเห็นแก่ตัว แต่คนเหล่านี้ยังลอยนวล และกฎหมายก็ไม่เคยได้นำตัวไปลงโทษอย่างจริงจัง แค่ลาออกจากตำแหน่งแล้วก็พ้นผิดหรือมีคำสั่งย้ายไปช่วยราชการที่อื่น สาเหตุส่วนหนึ่งกฎหมายบ้านเราไม่ศักดิ์สิทธิ์ บ้านเมืองเรายึดถือผี เคารพผี ซึ่งผีนี้แหละที่เป็นกฎหมาย ผีเป็นธรรมเนียมชุมชน ผีมีความศักดิ์สิทธิ์ ทุกคนก็เลยเคารพ การทุจริตโกงกินมีน้อย”

ธรรมเนียมชุมชนสมัยก่อนเรียกว่าผี ถ้าทำผิดธรรมเนียมคือผิดผี บทลงโทษก็คือ ผีจะหักคอ ทำให้เสียชีวิตหรือเจ็บป่วย เพราะฉะนั้นธรรมเนียมชุมชนจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาก

กฎหมายบอกว่าถ้าตัดไม้จะผิดกฎหมาย แต่คนที่ใช้อำนาจกฎหมายคือตำรวจ ถ้าตำรวจเห็นก็ถูกจับ แต่ถ้าตำรวจไม่เห็นก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่ถ้าเป็นเรื่องผี ถ้าบอกว่าตัดต้นไม้ตรงนี้ผีจะหักคอ (เพราะผีอยู่ในภพมนุษย์ที่มองไม่เห็น แต่ถ้าสังคมเชื่อเรื่องผี ผีก็จะเห็น ไม่ว่าจะมนุษย์จะแอบทำอะไร) ชาวบ้านจะไม่ตัดเลย เพราะกลัวผี เป็นภูมิปัญญาของผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนที่เขาอาศัยบุคคลที่สามคือ ผี มาเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน

ความเชื่อ พิธีกรรมก็อาจเกิดผลทางลบเช่นกัน หากผู้คนงมงายไร้เหตุผล เช่น การแจกน้ำมนต์คาถานครฐานสูตรของกรุงเทพมหานคร ปี ๒๕๔๕ ซึ่งเกิดเหตุจริตชนปลอมน้ำมนต์เร่ขาย เพราะมีผู้แตกตื่นมาขอรับมากมายจนน้ำมนต์ไม่พอแจก จึงเกิดภาวะระส่ำระสายจากฝูงชนที่ต้องการน้ำมนต์

วัฒนธรรมความเชื่อในเชิงบวก

๒. เป็นที่พึงพอใจ ขจัดความกังวล ความไม่มั่นคง
มนุษย์มีสัญชาตญาณของความกลัว ยิ่งอยู่ในยุคที่ยังไม่มีหลักวิทยาศาสตร์อธิบาย
ปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ มนุษย์ก็ยิ่งกลัว พายุ ร่อง พายุแลบ พายุผ่า พายุ น้ำท่วม
มนุษย์จึงเชื่อว่ามีผีวิญญาณสิงอยู่ตามป่าเขา ทะเล ต้นไม้ แม้กระทั่งของใช้ใน
ชีวิตประจำวัน การเช่นสรวงไหวพลื อ่อนวอน แม้กระทั่งติดสินบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์
เหล่านี้ ทำให้มนุษย์หวาดกลัว สบายใจขึ้น มั่นใจขึ้นและเกิดเป็นวัฒนธรรม
รูปแบบต่างๆ

วัฒนธรรมความเชื่อในเชิงบวก

อย่างไรก็ตาม แม่วิทยาศาสตร์จะอธิบายสิ่งนอกเหนือธรรมชาติเหล่านี้ได้ แต่บางครั้งก็ยังไม่อธิบายไม่ได้ทั้งหมด เราจึงเห็นว่า คนในยุคปัจจุบันก็ยังนับถือภูตผี วิญญาณอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในส่วนของที่เกี่ยวกับความตาย เมื่อญาติพี่น้องคนใดใกล้ชิดถึงแก่ความตาย จึงมักมีพิธีกรรมเข้ามาช่วยลดความหวาดกลัวลงไป พิธีกรรมทำนองนี้จะพบว่ามีทุกภูมิภาค ทุกกลุ่มชนในสังคมไทย เช่น ภาคกลางมี พิธีทำบุญบังสุกุลอัฐิวันสงกรานต์ ภาคใต้มีประเพณีชิงเปรตหรือที่เรียกสารทเดือนสิบ คนจีนมีพิธีไหว้เซ็งเม้ง

วัฒนธรรมความเชื่อในเชิงบวก

นอกจากนี้เราจะพบว่าประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตยังสร้างความเชื่อมั่นต่อสภาวะที่เรียกว่าจุดเปลี่ยนผ่านของชีวิตให้ดูสนิทแนบเนียนขึ้น เช่น ประเพณีบวชก็จะมีพิธีทำขวัญนาค

ในพิธีแต่งงานก็เช่นกัน การที่คนสองคนจะตกลงปลงใจหรือได้รับการตกลงจากผู้ใหญ่ให้ใช้ชีวิตร่วมกันไปตลอดชีวิต อาจเป็นความไม่คุ้นหน้า (ในยุคที่สังคมให้ความสำคัญกับความบริสุทธิ์ของผู้บ่าวสาว) ความแปลกหรือไม่คุ้นนี้ ทำให้ต้องมีพิธีแต่งงานเข้ามาเกี่ยวข้อง พิธีกินดอง (กินเลี้ยงเพื่อแสดงความเป็นญาติกันทั้งสองฝ่าย) ของทางภาคอีสาน

วัฒนธรรมความเชื่อในเชิงบวก

๓. ความเชื่อทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ ปრაกฏการณ์ทางธรรมชาติที่
วิปริตผิดผันไปจากกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เช่น ปრაกฏการณ์เอลลินโญ่ เกิดจากการที่
มนุษย์ฝึนธรรมชาติ ไม่ว่าจะตัดไม้ที่ละจำนวนมากๆหรือใช้เชื้อเพลิงธรรมชาติ (น้ำมัน
แก๊ส) หรือน้ำจำนวนมหาศาล เพื่อใช้กับระบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การฝึน
นี้ทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุล มีผลทำให้เกิดน้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุรุนแรง
ฤดูฝน ฝนไม่ตก ถึงหน้าแล้งกลับฝนตกแบบกระเซ็นกระสาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อม
ส่งผลความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอันประเมินค่าไม่ได้

หายน้ะจากภัยธรรมชาติ

ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ในขณะที่สังคมแต่ก่อนซึ่งยังเชื่อว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ มีวิญญาณสถิตประจำ คือ แม่พระธรณี (ดิน) แม่พระคงคา (น้ำ) พระพาย (ลม) พระอัคนี (ไฟ) สามารถดลบันดาลภัยพิบัติได้หากไปลบหลู่ท่าน หรือนำท่านมาใช้อย่างประมาท

มีความเป็นไปได้ว่า การที่คนแต่ก่อนทำพิธีเช่นสรวง พลีบูชาธรรมชาติ เพราะเชื่อว่าธรรมชาติมีวิญญาณสถิตอยู่ ทำให้มนุษย์ไม่กล้าฝ่าฝืน ไม่กล้าทำลายธรรมชาติ จะตัดต้นไม้แต่ละต้นก็ต้องมีการสรวงขอ อนุญาตเทพารักษ์ เพื่อให้เทพารักษ์รู้ตัวและไม่โกรธคนตัด คนแต่ก่อนจึงตัดไม้เท่าที่ตัวเองนำไปใช้สอย ทำให้ต้นไม้มีโอกาสเติบโตทัน ในขณะที่ระบบอุตสาหกรรม ไม่เกรงกลัวเทพารักษ์จึงตัดทีละมากๆ หรือทีละภูเขา การขาดรากไม้ขนาดใหญ่จำนวนมากยัดน้ำไว้กับดิน ทำให้เกิดอุทกภัยซึ่งปรากฏการณ์นี้หากใช้คำพูดอย่างคนโบราณก็คงจะเป็นคำว่า “ถูกฟ้าดินลงโทษ” ซึ่งก็ไม่ผิดความจริงมากนักพวกกะเหรี่ยง สะกอ หรือปกากะญอ มีพิธีเอากะบอกลายสะดือเด็กเกิดใหม่แขวนไว้กับต้นไม้ใหญ่ในป่า แสดงว่าห้ามตัด ถ้ามีเด็กเกิดใหม่มาก ต้นไม้ที่ห้ามตัดก็มากขึ้นด้วย เป็นวิธีเก็บรักษาป่าแบบกะเหรี่ยง

หลงป่าเพราะยื่นฉีดยา

เขาหลงมีอากรรพ เที่ยวป่าอย่าลบลูก

วัฒนธรรมความเชื่อในเชิงบวก

สังคมไทยยังมีประเพณีเกี่ยวกับธรรมชาติอีกมาก เช่น ภาคเหนือมีพิธีสืบชะตาแม่น้ำ พิธีสืบชะตาต้นไม้ สืบชะตาป่า ในส่วนของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับน้ำที่คนไทยทุกภูมิภาครู้จักกันดีคือ ประเพณีลอยกระทง ซึ่งวัตถุประสงค์ดั้งเดิมก็คือ การขอขมาแม่พระคงคา ที่ตนได้ล่วงเกิน ถ้ายกสิ่งปฏิกูลลงไป ใช้น้ำอาบชำระล้างร่างกาย และขอขอบคุณแม่พระคงคาที่ให้นมนุษย์ได้ใช้อุปโภค บริโภค

ในสังคมไทย วัฒนธรรม คติความเชื่อ มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชนมาช้านาน ผู้ปกครอง สมัยโบราณอาศัยความเชื่อทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นในระดับชาวบ้าน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม แต่ทั้งนี้ ผู้ปกครองก็ต้องมีคุณธรรมด้วย นอกจากนี้ความเชื่อไม่ว่าจะเป็นคติทางพุทธ พราหมณ์หรือผี จะให้คุณหรือโทษนั้นขึ้นอยู่กับมนุษย์ที่จะมีวิจรรณญาณอย่างไร จะใช้ให้เป็นประโยชน์ก็ได้ หรือจะตกเป็นทาสด้วยความเชื่อองมงาย ไร้เหตุผลก็ได้ เพราะแก่นของพระพุทธศาสนาสอนให้มีเหตุผล เดินสายกลางและการมีสติ ความจำเป็นที่จะเข้าใจเรื่องของศาสนา ความเชื่ออย่างลึกซึ้ง เพราะสิ่งเหล่านี้ก็ให้เกิด ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมต่างๆ โดยเฉพาะในสังคมไทยซึ่งมีสถาบันหลักคือ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

ความเชื่อทางศาสนามีใช้แสดงออกทางวัตถุ เครื่องรางของขลังติดตัวเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงแบบแผนวิถีชีวิตทุกเรื่อง ไม่ว่าจะการกิน การอยู่ การรักษาพยาบาล แม้การนุ่งห่มหรือข้อห้ามต่างๆที่เป็นจารีตหรือกลไกให้คนในสังคมได้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติสมานฉันท์ จากวัฒนธรรมหลากมิติ

เทศกาล เกี่ยวข้องกับเวลา สถานที่

พิธีกรรม คือการประกอบพิธีใดพิธีหนึ่งอย่างเป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบแบบแผนชัดเจน

ความเชื่อยิ่งมาก เทศกาล ประเพณียิ่งมาก พิธีกรรมจะมากตาม

ความเชื่อเรื่อง “ร่างทรง”

ตอบโจทย์ไทยพีบีเอส : "ร่างทรง" ยุคออนไลน์ ศรัทธา ความเชื่อ "ไร้" การควบคุม

<https://www.youtube.com/watch?v=5pjYXYWaLI>